

יחידת הוראה בהיסטוריה המשלבת את תחום הספרות

”צוואתי לעם היהודי: התקינו את מדינתכם באופן שהזר ירגיש

טוב בתוכם”¹.

דמותה של המדינה היהודית בחזונו של הרצל

שכבת גיל רלוונטית: כיתות י'

משך ההפעלה: בין שניים לשלושה שיעורים (בהתאם לבחירת המורה, חלק מהמשימות ניתן לבצע כעבודות בית).

פיתוח: דר' טליה נגר.

טלי בן גיגי

הערך : סובלנות אל האחר ומניעת גזענות

מטרות:

1. להבין כי המציאות בהווה מושפעת מתהליכים שהתרחשו בעבר, תהליכים אשר עוצבו בידי בני האדם.
2. לפתח יכולת לזהות רכיבים וקשרים ע"י ניתוח טקסט בהקשרו, ולזהות את נקודת המבט של הכותב ואת הטיעונים העולים בטקסט.
3. לנהל דיאלוג עם ערכים של החברה הישראלית בעבר ובהווה, בשאיפה לגבש עמדה אישית מנומקת.
4. לטפח יכולת הבחנה בין ניתוח אירוע היסטורי והבנתו, לבין שיפוטו מבחינה מוסרית.
5. לטפח אסטרטגיות חשיבה כגון: הערכת מידע, ניסוח טיעון, קריאה ביקורתית והצדקת ידע והערכתו.

¹ עניין היהודים : ספרי יומן [1895-1904] , מהיומן, 26.8.1899; ב', עמ' 131

פתיחה:

כהכנה לקראת השיעור, מומלץ לבקש מהתלמידים לצפות בבית בפרק אודות הרצל מתוך סדרת "[לאן יהודים לאן](#)" ולבקש מהם לציין בכתב שלוש עובדות חדשות אשר התבררו להם אודות הרצל והתקופה בה פעל.

מי היה בנימין זאב הרצל ?

משימה !

בחרו באחת מהמשימות הבאות:

- כנסו לאתרים וקראו על תולדות חייו של הרצל: [אתר מטח](#), [אתר מוזיאון הרצל- ציר הזמן](#). הכינו תעודת זהות לבנימין זאב הרצל. בתעודה ציינו מידע אודות הפרטים הבאים: שם, שם משפחה, תאריך לידה, מצב משפחתי, מקום מגורים, מקצוע, השכלה, כתביו, ציוני דרך חשובים בחייו.
- [תחנות בחייו של הרצל](#), פעילות מאת אתר אבות המייסדים.

בעיית היהודים על פי השקפתו של הרצל

הרצל, כמו משכילים רבים בני תקופתו, האמין כי אם היהודים ישתלבו בקרב העמים בהם הם יושבים בעיית היהודים תיפתר. בתחילת דרכו האמין הרצל כי [האמנציפציה](#) תסייע ליהודים להשתלב ואף הציע הצעה קיצונית יותר עבור היהודים "המרת דת המונית". הרצל העיד על עצמו כי החליט לבחון את שאלת היהודים בעקבות ספרו של הפילוסוף אויגן קרל דרינג "השאלה היהודית כשאלה גזעית, אתנית, תרבותית" ובעקבות הצלחתו של קארל לואנג מנהיג מפלגה נוצרית סוציאליסטית בעלת מצע אנטישמי להיבחר לרשות עיריית וינה. התאגדויות אנטישמיות בקמפוס האוניברסיטה בה למד עוררו גם הם את הרצל. משפט דרייפוס בצרפת אותו סיקר הרצל כעיתונאי וגילויי האנטישמיות שנלוו אליו תרמו לגיבוש תפיסתו הלאומית של הרצל.

משימה!

קראו את המשפט שכתב הרצל ביומנו²

"טעו הליברלים הדוקטרינרים בהאמינם שאפשר להעניק שוויון לאנשים באמצעות צו ברשומות הממלכה."

- א. הסבירו את המשפט במילים שלכם תוך התייחסות לשאלות הבאות: מי העניק שוויון ליהודים? מדוע חקיקה אינה מספיקה לשם קיום שוויון מלא?
- ב. ניתוח מצבו של העם היהודי מביא את הרצל לרעיון של הקמת מדינה ליהודים, כנסו לאתר "האבות המייסדים" ובצעו את הפעילות.
- ג. קראו את ההגדרה הבאה:³

ההבדלה בין "אנחנו" ל"הם" נשענת על מגוון רחב של הבדלים המהווים בסיס לשנאה: גזע, לאום, בטייה מינית, רמת השכלה, עמדות פוליטיות, תרבות, דת ועוד

- מדוע עמי אירופה ראו ביהודים גורם זר, הסבירו מהו הבסיס לשנאת היהודים על פי השקפתו של הרצל?

דיון בכיתה:

- מדוע החוקים שנחקקו בארצות אירופה בהם נקבע כי היהודים הם שווי זכויות היו חשובים, במה חוקים אלה הועילו ליהודים?
- מדוע לא די בחקיקת חוקים? מה עוד היה חשוב, לדעתכם, לעשות על מנת שהשוויון אכן יבוא לידי מימוש?

² עניין היהודים : ספרי יומן [1895-1904] , מהיומן, ראשית יוני 1895 ; א' , עמ' 59 - 60

³ מתוך: אתר ויקיפדיה

מבעיה לפתרון - "מדינת היהודים", ספרו של בנימין זאב הרצל

בחיבורו "מדינת היהודים" מציג הרצל בצורה תמציתית, בהירה ומעשית את בעיית היהודים ומציע פתרון חדשני ומהפכני לבעיה זו.⁴

משימה !

מדינת היהודים" של הרצל היא תכנית תמציתית אך מפורטת למדינה היהודית הנכספת, והיא מקיפה את כל תחומי החיים – חברה ועבודה, תעשייה והתיישבות, משטר וחוקה, צבא, דגל, תרבות, שפה ודת – ועוד.⁵

בחרו באחת מהמשימות הבאות:

- עיינו בספרו של בנימין זאב הרצל⁶ "[מדינת היהודים](#)". בחרו תחום חיים אחד ותארו כיצד ראה הרצל בחזונו את המדינה היהודית. ערכו [מצגת קבוצתית משותפת](#) המתארת את חזונו של הרצל בה תתייחסו לתחומי החיים השונים. מומלץ להשתמש ב Google Drive לשם ייעול העבודה המשותפת בקבוצה.
- [פעילות מתוך אתר אבות המייסדים](#) - אוטופיה והגשמה בגישתו הציונית של הרצל.

חיים נחמן ביאליק ותגובתו לספרו של הרצל "מדינת היהודים"

בשנת 1896 פורסם ספרו של הרצל "מדינת היהודים": ניסיון של פתרון מודרני לשאלת היהודים. "מדינת היהודים" עורר עם פרסומו תגובות שונות: רוב היהודים במערב אירופה – גם המשכילים וגם החרדים – דחו את "מדינת היהודים" של הרצל כרעיון מרחיק לכת ובלתי מעשי. גם בקרב המנהיגים ואנשי הרוח במזרח אירופה היו תגובות שליליות ולגלגניות לתכניתו של הרצל. אך רבים מאוד מ"חובבי ציון" וסטודנטים יהודים, קיבלו בהתלהבות את "מדינת היהודים". חיים נחמן ביאליק, שהיה אז משורר צעיר ברוסיה, נמנה עם הספקנים והמלגלים על "מדינת היהודים"⁷. והוא פרסם (בעברית) את השיר הבא :

⁴ [אתר מטח](#)

⁵ [אתר מטח](#)

⁶ [אתר, פרויקט אבן יהודה](#).

⁷ מטח

בְּכַרְכֵי יָם / חיים נחמן ביאליק

בְּכַרְכֵי יָם בְּמִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ
יֵשׁ – בָּרוּךְ שְׂפָכָה לוֹ בְּעוֹלָם! –
אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים כְּעֵנְקִים,
עַם רָם – מְקַטְנֵם וְעַד גְּדוֹלִם.

וְאֲנָשֵׁי פְּלֹאוֹת הַמָּה כָּלָם,
מֵהֶם כָּל דָּבָר לֹא יִפְּלֵא;
בְּאֶצְבַּע קִטְנָה יַעֲשֵׂוּ מְדִינָה,
וּבְבִהוֹן יָדָם – עוֹלָם מְלֵא...

גַּם עֵתָה, אֲמָרִים, - לֹא, מְכַרְיִזִים! –
כָּבֵר מוֹכֵן הַכֹּל שָׁם בְּוִינָא; -
מְקַץ שְׁנֵי רְגָעִים וְדַקִּים חֲמִשָּׁה –
וַתְּהִי, לְמַזָּל טוֹב, מְדִינָה!..

וּמְבַשְּׂרִים יוֹצְאִים – לֹא, הֵם רְצִים! –
וְשִׁקְלִים אֶסְפִּים, אֶסְפִּים, אֶסְפִּים;
וְעַל הַנְּסִים, עַל הַפְּרָקוֹן
הֵם כְּתָבִים סְפָרִים, כְּתָבִים, כְּתָבִים.

וּמִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ מְדִינָה!
וּמִי הָאִישׁ הַחֲפֵץ חַיִּים! –
קִנּוּ, קִנּוּ יְהוּדִים בְּנֵי רַחֲמָנִים!
בְּזוּזִים שְׁנָיִם, זוּזִים שְׁנָיִם!

וּבְעוֹד הַד פְּעָמֵי הָעֵנְקִים
בְּרֵאשׁ הַמִּיּוֹת וּבְרַחֲבוֹת –
אֲנַחְנוּ חֲגֻבִים נִסְתַּרָה –
מִרְחוֹק נִשְׁמַע בְּשׁוֹרוֹת טוֹבוֹת...

משימה !

קראו את השיר "בכרכי ים" של המשורר חיים נחמן ביאליק .

- מהם המעשים של הרצל ושל הפעילים הציוניים, שביאליק מזכיר בשיר ?
- כיצד נבנית המדינה על פי השיר ? (בקלות/ בקושי/ במהירות / איטיות) צטטו מתוך השיר.
- מה ניתן ללמוד מכך על העמדה שהדובר מבטא כלפי הרצל והתנועה הציונית? האם הוא תומך בהם או שולל אותם?
- בשיר חזרות רבות . הדגימו אותן וצינו מה תרומתם להבנת השיר ?
- רבים מהקוראים קיבלו את ספרו של הרצל "מדינת היהודים", בצחוק ובספק ואף בחשד לחוסר שפיות. מהי לדעתכם הסיבה לכך ? מהי הדילמה שעמדה לנגד עיניהם בנושא היהודים וגורלם?
- קראו את הבית האחרון בשיר, לאיזו חיה מדמה הדובר את עצמו? מה מאפיין חיה זו בניגוד "לענקים" המוזכרים וכיצד אמירה זו משנה את האווירה העולה מהשיר?

מזרים לריבוניים- היחס לזר בחזונו של הרצל

"אלטנוילנד" הינו רומן אוטופי שכתב בנימין זאב הרצל, [קישור לספר המלא](#)⁸.

ברומן מסופר על ד"ר פרידריך לבנברג ומר קינגסקורט הנוסעים לאי בודד באוקיינוס השקט, ובדרכם הם מבקרים ארץ ישראל, המתוארת כמקום עלוב. כעבור 20 שנה הם מגיעים שוב לאותה הארץ, ומגלים מדינה יהודית מתועשת ומודרנית, [סוציאל-דמוקרטי](#) ומשגשגת. במדינה זאת כל התושבים, יהודים וערבים, שווים ובעלי זכות בחירה וחיים בשלום אלה עם אלה.⁹

⁸ אתר, פרויקט אבן יהודה

⁹ אתר מטח

משימה!

התלמידים יחולקו לקבוצות. כל קבוצה תקבל קטע קריאה¹⁰ מתוך הספר "אלטנוילנד" ומקבץ שאלות

קטע א' שאלות¹¹:

- במה שונה מדינת היהודים שדמייין הרצל, ממדינות אירופה שהיו מוכרות לו? צטטו את המשפטים המתאימים מתוך דבריו של דוד ליטבק.
- מהו " הכבוד הבסיסי לאנושות" וכיצד הוא נשמר בחברת המופת שחזה הרצל?
- מה ניתן ללמוד מהמקור ההיסטורי, כיצד צריך הרוב היהודי להתייחס לקבוצות שונות באוכלוסייה, מה ההיסטוריה מלמדת אותנו?

קטע ב' שאלות¹²:

- מהו חזונו של הרצל ביחס לעיר ירושלים?
- באילו תחומי חיים בא החזון לידי ביטוי? ציינו את תחום החיים ותנו דוגמאות מקטע המקור.

קטע ג' שאלות¹³:

- מהו החופש שכל אדם זכאי לו, לפי דברי הרצל? מה נועד החופש הזה לאפשר ליהודים דתיים, ליהודים חילונים וללא יהודים?

¹⁰ ראה קישורים, לחץ על המילה "קטע"

¹¹ כהן איתן, הרצל אמר...: חברת מופת בהגות הציונית, מכון שלום הרטמן תכנית בארי - מכון שלום הרטמן, תשע"א – 2011, עמ' 18

¹² ואלה תולדות - מסורת ומודרנה בעת החדשה בתולדות העמים ובתולדות ישראל המרכז לטכנולוגיה חינוכית, תל אביב, 2014, עמ' 333

¹³ כהן איתן, הרצל אמר...: חברת מופת בהגות הציונית, מכון שלום הרטמן תכנית בארי - מכון שלום הרטמן, תשע"א – 2011, עמ' 22

- האם אתם מסכימים עם עמדתו של הרצל או מתנגדים לה? נמקו את תשובתכם

סיכום השיעור:

קראו את המשפט שאמר הרצל בקול בכיתה¹⁴

"צוואתי לעם היהודי: התקינו את מדינתכם באופן שהזר ירגיש טוב בתוכם".

דיון בכיתה:

- מהי צוואתו של הרצל?
- מדוע בחר הרצל להתייחס לנושא היחס לזר בצוואתו?
- מה הוביל את הרצל לתובנה כי נושא זה חשוב ומשמעותי?
- האם, לדעתכם, הנושא "יחס לזר" המודגש בצוואתו של הרצל רלוונטי גם היום?

¹⁴ עניין היהודים: ספרי יומן [1895-1904], מהיומן, 26.8.1899; ב', עמ' 131